

ROMA DÖNEMİ'NDE YOZGAT VE ÇEVRESİNDEKİ YOL GÜZERGÂHLARI

M. Bülent ŞENOCAK^{1*}

Anahtar kelimeler: Yozgat, Roma Dönemi, Yol, Güzergâh

Galatia'nın Roma Hakimiyetine Girişi ve İdari Yapılanma

Anadolu'nun iç kesimlerinde yer alan Galatia Bölgesi'nin Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmesi, bölgenin siyasi, askeri ve ekonomik yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. MÖ 25 yılında son Galat Kralı Amyntas'ın Roma çıkarları doğrultusunda yerel bir kavim olan Homanadlara karşı (bugünkü Beyşehir, Seydişehir ve Yalvaç civarı) savaşırken öldürülmesi, bölgedeki vasal krallık dönemini sona erdirmiştir. Bu gelişme üzerine Roma, Amyntas'ın mirasına sahip çıkarak Galat topraklarını imparatorluk sınırlarına dahil etmiş ve bölgeyi Cappadocia eyaletine bağlamıştır. Böylece Yozgat ve çevresi, Cappadocia Eyalet valilerince yönetilen stratejik ulaşım ve savunma ağının önemli bir parçası haline gelmiş ve bölgede Roma egemenliği başlamıştır.

Coğrafi Konum ve Araştırma Tarihçesi

Antik dönemde Yozgat'ın batısı Galatia, doğusu ise Cappadocia sınırları içerisinde yer almaktaydı. Bölge, Phrygia, Pontus, Paphlagonia, Lycaonia ve Bithynia gibi birçok bölgeyle komşuydu. Bugün ise Yozgat, 13.690 km² yüzölçümü ve 14 ilçesiyle İç Anadolu'nun merkezinde; Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Kırıkkale illeriyle komşu durumdadır.

Yozgat ve çevresindeki Roma yolu araştırmaları, 1883 yılında J. R. S. Sterrett'in Tavium'da (Büyüknefes) tespit ettiği mil taşıyla başlamıştır. Daha sonraki süreçte W. M. Ramsay, Kurt Bittel, Karl Strobel ve David H. French gibi araştırmacılar bölgedeki antik yol sistemleri üzerine kapsamlı çalışmalar yürütmüşlerdir. Günümüzde ise Yozgat'taki eksik güzergâhların belirlenmesine yönelik araştırmalar tarafımdan devam ettirilmektedir.

Roma Dönemi'ne ait ulaşım sistemi hakkında en önemli veriler *Tabula Peutingeriana* ve *Itinerarium Antonini Augusti* adlı antik yol kayıtlarından elde edilmektedir. Her iki kaynak da Tavium'un bölgesel bir yol kavşağı niteliği taşıdığını göstermektedir.

Tabula Peutingeriana'daki Yol Güzergâhları

Tabula Peutingeriana'nın altıncı segmentinde Ancyra'dan gelen yolun Stabiu üzerinden Tavium'a ulaştığı belirtilmektedir. Tavium'dan itibaren doğuya yönelen ana ulaşım hattı dört farklı güzergâha ayrılmaktadır:

1. Tavium-Tonea-Herfi-Amasia Hattı

^{1*} Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, mehmetbulent.senocak@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0758-9674>

2. Tavium-Rogmore-Aegonne-Ptemari-Zela Hattı
3. Tavium-Tomba-Egoni-Ad Stabulum-Mesyla-Comama Hattı
4. Tavium-Euagine-Saralio-Zama-Aquas Arauenas-Dona Hattı

Bu güzergâhlar, Tavium'un Roma Dönemi'nde yalnızca yerel bir yerleşim değil, aynı zamanda Orta Anadolu'yu kuzey, doğu ve güney yönlerinde birbirine bağlayan stratejik bir ulaşım merkezi olduğunu göstermektedir.

Itinerarium Antonini Augusti'deki Yol Güzergâhları

1. ITER AB TAVIA CAESAREM VSQVE. M.P. CIX. Tavium'dan Kayseri yönüne devam eden yol.

Tavia	M.P. XVIII.
Soanda	M.P. XVIII.
Sacoena	M.P. XXXII.
Ochras	M.P. XVI.
Caesarea	M.P. XXIII.

2. ITER AB ANCYRA TAVIAM. M.P. CXVI. Ankara'dan Tavium yönüne devam eden yol.

Ancyra	M.P. XXXII.
Bolelasgus	M.P. XXIII.
Sarmalius	M.P. XXIII.
Ecobrogis	M.P. XX.
Adapera	M.P. XXIII.
Tavia	M.P. XXIII.

3. ITER AB TAVIA SEBASTIAM. M.P. CLXI Tavium'dan Sebasteia yönüne devam eden yol.

Tavia	M.P. XXIII.
Corniaspa	M.P. XXI.
Pardosena	M.P. XXV.
Sibora	M.P. XXV.
Agriane	M.P. XX.
Simos	M.P. XXX.
Sebastia	M.P. XL.

4. ITER AB TAVIA PER SEBASTOPOLIM SEBASTIAM VSQVE M.P. CLXVI. Tavium'dan Sebastopolis üzerinden Sebastia yönüne devam eden yol.

Mogaro	M.P. XXX.
Darano	M.P. XXIII.
Sebastopoli	M.P. XL.
Verisa	M.P. XXIII.
Phiarasi	M.P. XII.
Sebastia	M.P. XXXVI.

Söz konusu güzergâhlar üzerindeki istasyonlar ve Roma mili cinsinden mesafeler, bölgedeki ulaşım sisteminin belirli aralıklarla düzenlenmiş resmî bir yol ağı niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Yozgat ve Çevresinde Tespit Edilen Mil Taşları

Yozgat ve çevresinde tespit edilen mil taşları, büyük ölçüde ilin batı ve doğu kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, Roma Dönemi yol güzergâhlarının rekonstrüksiyonunda özellikle söz konusu iki coğrafi alanın önem kazanmasına neden olmaktadır. Buna karşılık Yozgat'ın merkezî kesimlerinde mil taşı buluntularının yok denecek kadar sınırlı olması, bu alanlardaki ulaşım ağının kesin biçimde belirlenmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla bölgenin yol sistemi hakkındaki veriler, arkeolojik buluntuların yanı sıra başta *Tabula Peutingeriana* ve *Itinerarium Antonini Augusti* olmak üzere antik yol kayıtları ve klasik dönem kaynakları temelinde değerlendirilmektedir.

Roma Dönemi'ne ait yol belgeleri arasında yer alan "Tabula Peutingeriana" (antik harita parçaları) ve "Itinerarium Antonini Augusti" (yol rehberi), Yozgat ve çevresindeki ulaşım ağının anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Söz konusu kaynaklar, bölgedeki ana yol güzergâhlarını ve bağlantı noktalarını ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır.

Tavium (Büyüknefes) Merkezli Yol Güzergâhları:

1. Tavium – Amasia (Amasya)
2. Tavium – Zela (Zile)
3. Tavium – Comama
4. Tavium – Dona
5. Tavium – Caesarea (Kayseri) - (109 Roma Mili)
6. Ancyra (Ankara) – Tavium - (116 Roma Mili)

Özellikle günümüzde Sarıkaya olarak bilinen yerleşimin antik dönemdeki konumu ve adlandırılması konusunda kaynaklar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Tabula Peutingeriana'da "Aguas

Arauenas” olarak kaydedilen bölge, Ramsay ve French tarafından hazırlanan yol haritalarında ise “Basilica Therma” adıyla tanımlanmakta ve bölgesel ulaşım ağı içerisinde önemli bir kavşak noktası olarak değerlendirilmektedir.

Yozgat’ın Batı Yönündeki Mil Taşları

Yerleşim Yeri	Mil Taşı Sayısı
Yozgat/ Büyük Nefes	3
Yozgat/ Eski Karaağıl	1
Yozgat/ Körpeli	1
Yozgat/ Haydarbeyli	3
Yozgat/ Dambasan	2
Yozgat/ Küçük Nefes	2
Yozgat/ Musabeyli	1
Yerköy/Zincir köyü	1
Yerköy/Bicikler Köyü	1

Yozgat’ın Doğu Yönündeki Mil Taşları

Yerleşim Yeri	Mil Taşı Sayısı
Sarıkaya/Akbenliçiftlik	1
Akdağmadeni/İzibüyük	1
Kadışehir/ Merkez	1
Çekerek/Kabalı	1
Çekerek/ Dabana	1
Çekerek/ Özükkavak	1

Ele Geçen Mil Taşlarına Göre Yozgat’ta Belirlenebilen Yol Güzergâhları

Yozgat’ın Batısı

Batıdan, Ancyra’dan gelen yolun Yozgat ili sınırlarına Yerköy ilçesine bağlı Zincir Köyü üzerinden girdiği anlaşılmaktadır. Buradan ilerleyen güzergâh, yine Yerköy sınırları içerisindeki Bicikler Köyü’ne ulaşmaktadır. Ardından Yozgat merkeze bağlı, Derecik Köyü yakınlarında yer alan Eskikaraağıl Köyü yönünde devam etmektedir. Yol hattı, Eskikaraağıl’dan sonra Körpeli ve Haydarbeyli güzergâhını izleyerek Dambasan Köyü’ne, oradan da Büyüknefes (antik Tavium) yerleşimine ulaşmaktadır. Bölgenin en önemli ulaşım merkezlerinden biri olan Tavium’da yol ağı farklı yönlere ayrılmaktadır. Bu

güzergâhlardan biri doğuya doğru Musabeyli yönünde ilerlerken, diğer hat güneye doğru Küçüknefes istikametine uzanmaktadır. Küçüknefes çevresinde yol sisteminin yeniden kollara ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu hatlardan biri güneye yönelirken diğerinin güneydoğu doğrultusunda devam ettiği düşünülmektedir.

Yozgat'ın Doğusu

Yozgat'ın doğu kesimlerinde tespit edilen mil taşlarının sayısının sınırlı olması ve buluntu noktalarının birbirinden oldukça uzak mesafelerde yer alması, bu bölgedeki Roma dönemi yol güzergâhlarının tam olarak belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle doğu kesimlere ilişkin yol ağları, batı bölgelerinde olduğu kadar tam olarak izlenememektedir. Değerlendirmeler daha çok topoğrafik veriler, antik kaynaklar ve dağınık arkeolojik buluntular temelinde yapılabilmektedir.

Beşerek –Kelpik Mevkii'ndeki Roma Yol Güzergâhının Görünümü

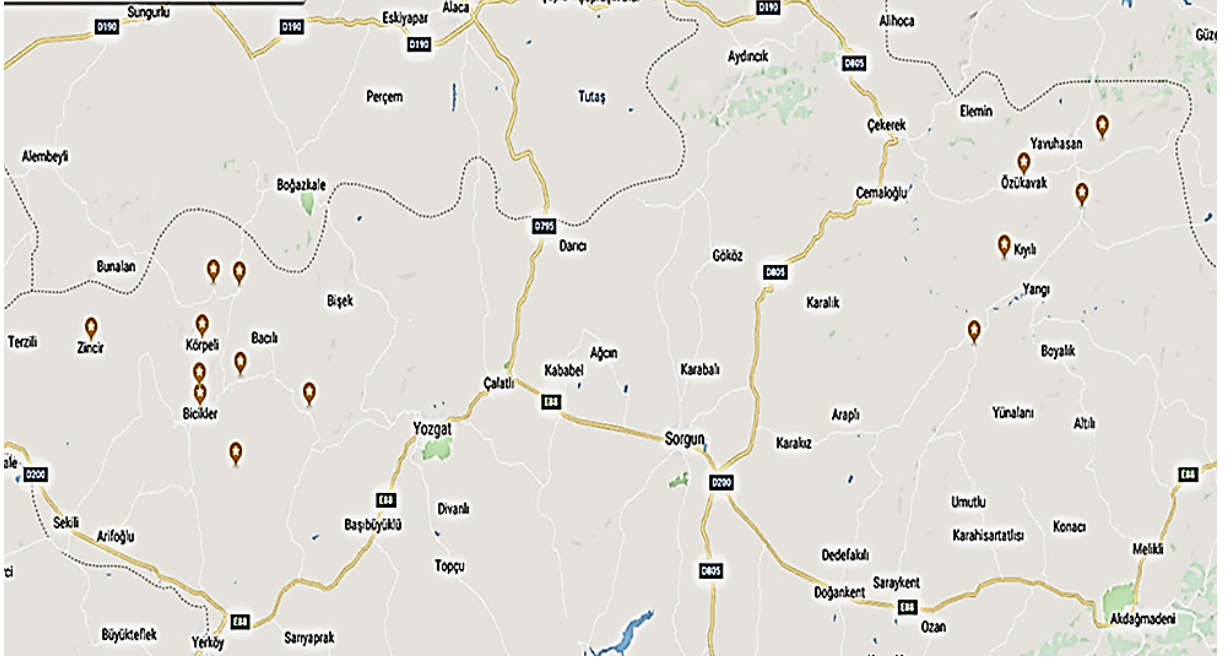
Beşerek–Kelpik Mevkii'nde tespit edilen Roma yolu, hafif eğimli bir sırt hattını takip ederek kuzeye doğru uzanmaktadır. Güzergâh boyunca yer yer yoğunlaşan taş döşeme alanları ile bazı kesimlerde korunabilmiş kaldırım taşları, Roma yol mühendisliğine özgü karakteristik özelliklerin arazide açık biçimde izlenebilmesini sağlamaktadır. Yol hattı, Kelpik Mevkii yerleşiminin bulunduğu tepeye ulaşarak sonlanmaktadır. Bu noktadan hemen önce ise batıya doğru keskin bir dönüş yaparak günümüzdeki Kelpik yerleşiminin batı yamacı boyunca vadi tabanına inmektedir. Ancak söz konusu iniş hattındaki yol izleri büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır ve güzergâhın devamı arazi üzerinde artık net biçimde takip edilememektedir.

Bu yol hattının tespiti, özellikle bulunduğu rakım dikkate alındığında dikkat çekici sonuçlar ortaya koymaktadır. Yüksek kotta konumlanan bu güzergâhın yıl boyunca sürekli kullanıma uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle hattın büyük olasılıkla mevsimsel karakter taşıdığı ve özellikle yaz aylarında aktif olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Söz konusu güzergâhın en önemli avantajı, daha düşük kotlarda karşılaşılan derin vadi yarıntıları ve güç geçitlerin aşılmasını gereksiz kılmasıdır. Bunun yanında yüksek rakımın yaz aylarında daha elverişli iklim koşulları sunması, hattı hem askerî birlikler hem de sivil kullanıcılar açısından uygun bir ulaşım alternatifi hâline getirmiş olmalıdır. Buna karşılık kış aylarında ağırlaşan iklim koşulları nedeniyle daha düşük rakımlı alternatif bir yol sisteminin kullanılmış olması muhtemeldir. Nitekim Susuz yerleşiminin güneyinde, Bügenek Tepe'nin batısında yer alan Alaca Mevkii'nde tespit edilen yol kalıntıları, topoğrafyaya daha uyumlu bir "kış güzergâhı"nın varlığına işaret etmektedir. Bu kesimde yol hattı arazi üzerinde daha belirgin biçimde izlenebilmekte ve geçiş koşullarının daha elverişli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca güzergâhın daha güneyinde, Süleymanlı Köyü sınırları içerisinde bir mil taşı tabanının bulunmuş olması, bu hattın Roma Dönemi'nde resmî bir ulaşım ağı içerisinde yer aldığını güçlü biçimde desteklemektedir. Söz konusu buluntu, yalnızca yolun varlığını değil, aynı zamanda Roma ulaşım sistemine bağlı olarak ölçülmüş ve düzenlenmiş bir güzergâh niteliği taşıdığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Sonuç olarak, Sterrett’in 1883 yılında gerçekleştirdiği ilk tespitlerden günümüze kadar yürütülen araştırmalar, Yozgat ve çevresindeki Roma Dönemi yol ağlarına ilişkin bilgilerin giderek artmasını sağlamıştır. Özellikle mil taşları, antik kaynaklar ve arazi gözlemleri birlikte değerlendirildiğinde, bölgenin Roma’nın Orta Anadolu’daki askeri, ticari ve idari organizasyonu açısından stratejik bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde sürdürülen yüzey araştırmaları ve topoğrafik incelemeler, Yozgat’ın antik Anadolu ulaşım sistemi içerisindeki merkezi rolünü daha ayrıntılı biçimde ortaya koymaya devam etmektedir.

Kaynakça

- FRENCH D. H. (2016). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3, Milestones, Fasc. 3.2. Galatia, Ankara: British Institute at Ankara.
- FRENCH D. H. (2012). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 3, Milestones, Fasc. 3.3 Cappadocia, Ankara: British Institute at Ankara.
- FRENCH D. H. (2016). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Vol. 4 the Roads, Fasc. 4.1. Notes on the Itineraria, Ankara: British Institute at Ankara.
- PARTNEY G. – PINDER M. (1848). Itinerarium Antonini Augusti et Hieresolymitanum, Berolini.
- STROBEL K. (2007). XIII Congressus Internationalis Epigraphiae Graecae et Latinae. Provinciae Imperii Romani Inscriptionibus Descriptae içinde Die Meilensteine aus Tavium und aus seinem Stadtterritorium (1405-1419), Barcolena: Institut d'Estudis Catalans.
- STROBEL K., GERBER C. (2010), Istanbuler Mitteilungen 60, KOİNER G., LOHNER-URBAN, SCHERRER U. İçinde, *Tavium (Büyüknefes, Provinz Yozgat) und seine Region. Bericht ber die Kampagnen 2006–2009*(291-338), Berlin: Deutsches Archologisches Institut.
- şENOCAK M. B. (2020). *Resimli Latince-Türkçe Askeri Terimler Sözlüđü*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- şENOCAK M. B. (2022). Yozgat Tarihi ve Kültürü, GÜNGÖR E. B., içinde *Antik Dönemde Yozgat ve çevresindeki Yol Güzergahları* (71-83), Ankara: Akçađ Yayınları.

Resim 1: Yozgat sınırları içinde ele geçen mil taşlarının bulunduğu yerler (M. B. Şenocak)

Resim 2: Beşerek –Kelpik Mevkiindeki Roma yolunun kalıntıları (K. Strobel)